

Polja

časopis za kulturu, umetnost
i društvena pitanja
novi sad — godina XXX
cena 40 dinara
april '84

broj
302

sunčani mač

italo kalvino

Kad sunce zalazi, na vodi se stvara odsjaj: blištava mrlja, sačinjena od mnogobrojnih svetlucanja koja se talasaju, sa horizonta se prostire do obale; između iskre i iskre, neprozirno morsko plavetnilo zamračuje svoju mrežu. Naspram svetla, beli čamci postaju crni, gube svoju punoću i veličinu, čini se kao da su ih blistajuće sunčeve šare smanjile.

To je trenutak kada gospodin Palomar, čovek u godinama, odlazi na večernje kupanje. Ulazi u vodu, odvaja se od obale, dok sunčev odsjaj postaje treptavi mač u vodi što se sa horizonta pruža sve do obale. Gospodin Palomar pliva u maču, ili bolje rečeno, mač uvek ostaje ispred njega, sa svakim zamahom ruke on se udaljava i nikada ne dozvoljava da bude uhvaćen. Gde god da pruži ruku, more poprima svoju neprozirnu večernju boju koja se razliva do rive iza njegovih leđa.

Dok se sunce sprema da zađe, belo užareni odsjaj boji se u zlatno i bakarno, i bilo gde da se gospodin Palomar pomeri, vrh tog oštrog pozlaćenog trougla je on sám; mač ga prati, pokazujući na nj kao kazaljka sunčanog časovnika.

»To je naročito poklon koji sunce meni lično čini«, pokušao je da pomisli Palomar, ili bolje reći, ono egocentrično i megalomansko ja koje u njemu prebiva. Međutim, depresivno ili mazohističko ja, što sa prvim zajedno živi, prigovara: »Svi oni koji imaju oči, mogu da vide kako ih odsjaj prati: čula i um nas obmanjuju i drže uvek zatočenim«. Upada u razgovor i treći sused, nešto nepristrasniji: »Znači li da sam i ja, bez obzira na sve, sastavni deo misaonih i čulnih sadržaja, sposobnih da uspostave odnos sa sunčevim zracima, da objasne i vrednuju opažaje i iluzije?«

Svaki kupač koji u ovo vreme pliva ka zapadu, može videti svetlosni trag koji mu ide u susret, da bi se ugasio neposredno iza tačke u kojoj on zama-huje rukom: svako ima svoj odsjaj koji se samo za njega pruža i pomera u određenom pravcu. Sa

BRANKO ČOPIĆ

novaković/gorki pripovedački med
branka čopića
čopić/ zima
čopić/ pomoć iz opštine

DELO DANKA GRLIĆA

damjanović/ smrt filozofa
zurovac/ estetika u svetlu njene istorije
petrović/ zapis o danku grliću
beker/ danko grlić: za slobodu umetničkog stvaralaštva
lazić/ umetnost pozorišta u grlićevoj estetici

NOVA BEOGRADSKA PRIČA/dva autora

pištalo/zlatno doba
basara/izgubljen u samoposluzi

intervju

bori/sudbonosna zajedništva
belančić/ znak, simbol, tumačenje
živković/ u među zvezdanim prostorima poezija
keler/psihologija kao mlada nauka
milidragović/ nove pesme
kuprijanov/svetsko tržište

MIŠLJENJA

mkullić/ethos spoznaje
nogo/kritički skokovi i kritični ugruvci

likovni prilogi na stranama: 168, 170, 174, 176,
177, 178, 179, 183, 184, 185, 191 i 197, slike
lasla kerekéša

likovni prilogi na stranama: 162, 165, 166, 180,
186, 187, 189, 201, 202 i 206; art lover balint
szombatnya

svake strane tog odbleska plavetnilo vode je zagasiti. »Da li je mrak jedina nepromenljiva činjenica, svima zajednička?«, pita se gospodin Palomar. Međutim, mač se jednako nameće pred svačijim očima, ne postoji način da mu se pobegne. »Da li nam je zajedničko upravo ono što je svima dato kao isključivi posed?«

Daske za jedrenje klize po vodi, svojim kosim ivicama presecajući vetar koji dolazi sa kopna i diže se u ovo vreme. Upravljene figure drže jedra zategnutih ruku kao strelci, zadržavajući vazduh koji šumi u platnu. Kada prelaze preko sunčevog odbleska među zlatilom koje ih obavija, boje jedrilica postaju blede, a obrisi potamnelih tela mrki, kao da uranjaju u noć.

»Sve se ovo događa, ne na moru, ne na suncu«, razmišlja plivač Palomar, »već u mojoj glavi, u predelu između očiju i mozga. Ja plivam u mojem umu; samo tamo postoji ovaj svetlosni mač i ono što me privlači je upravo ta činjenica. Ovo je moj pravi element, jedini koji ja, na neki način, mogu da upoznam.«

Međutim, takođe razmišlja: »Ja ne mogu da ga stignem, uvek je negde ispred; ne može biti u isto vreme nešto unutar mene i da u njemu plivam; ako ga vidim, ja sam izvan, i on, dakle, ostaje izvan.«

Palomarovi zamasi postaju umorni i neodlučni: reklo bi se da je celokupno njegovo razmišljanje, umesto da poveća zadovoljstvo kupanja u odsjaju sunca, zapravo mu ga pokvarilo, kao da je u sebi osetio nekakvo ograničenje, ili krivicu, ili osudu, a isto tako i odgovornost kojoj se ne može izbeći: mač postoji samo zato što je on tamo; kada bi otišao, kada bi se svi kupači i jedrilica vratili na obalu, ili samo okrenuli leđa suncu, šta bi se dogodilo sa mačem? Na svetu koji se raspada, stvar koju bi on želeo da spase, najkrhkija je: onaj plavičasti most između njegovih očiju i sunca koje zalazi. Gospodin Palomar više ne pliva: hladno mu je. Međutim, nastavlja. Sada je prinuđen da ostane u vodi sve dok se sunce ne izgubi.

Tada razmišlja: »Ako ja vidim, mislim i plivam kroz odsjaj, to je zato što na suprotnom kraju sunce odašilje svoje zrake. Važno je samo poreklo nečega: ono što moj pogled ne može da izdrži, osim u ublaženom obliku kao što je ovaj zalazak. Sve ostalo je odblesak među odblescima, uključujući i mene.«

Kao avet prolazi jedna jedrilica: senka čoveka – drveta klizi među svetlucavim školjem. »Bez vetra, ova naprava sačinjena od plastike, kostiju, ljudskih tetiva i užadi od najlona, ne bi se održala: vetar je taj koji je brodi i čini joj svojstvenim dovršenost i svrhu; samo vetar zna gde daske za jedrenje i čovek na njoj idu«, razmišlja Palomar. Kakvo bi olakšanje bilo kada bi uspeo da poništi svoje plovilno i neodlučno ja u izvesnosti jednog principa od kojeg sve potiče! Jedinstvenog i apsolutnog principa koji je koren svih radnji i oblika! Ili pak određeni broj jasnih principa, linije sila koje se ukrštaju dajući oblik jednom svetu koji čas za časom živi kao jedinstven?

»... vetar je, a isto tako, razume se, i more, masa vode koja održava čvrste ploveće objekte, talase, kao mene i tablu za jedrenje«, misli gospodin Palomar, ležeći sad nepomično na leđima.

Njegov pogled okrenut naopako sad posmatra oblake kako plove i zamagljena šumovita brdašca. I njegovo ja je u osnovi okrenuto naopako: plavičasti plamen, vazduh koji promiče, voda – kolevka i zemlja – oslonac. Da li bi to trebalo da predstavlja prirodu? Ali ništa od onoga što on vidi ne postoji u prirodi: sunce ne zalazi, more nije takve boje, oblici su onakvi kakve ih sunce projektuje na mrežnjaču. Neprirnodno pokrećući ekstremitete, Palomar pluta među utvarama; utege sa ljudima u neprirnodnom stavu, pokrećući svoju težinu, ne koriste vetar već geometrijsku apstrakciju jednog ugla između vetra i inklinacije veštačkog sklopa, pa tako klize po glatkoj morskoj koži. Priroda ne postoji?

Plivačko je gospodina Palomara utonulo je u bestelesni svet, tačke preseka polja sila, vektorske dijagrame, s popove mreža koje konverguju, diverguju, prelamaju se. Međutim, u njemu ostaje jedna tačka, kao čvor, kao zrno, kao začepljenje, u kojoj sve postoji na neki drugi način: osećanje da si tu, ali da i ne bi morao biti, u svetu koji bi mogao i da ne postoji, međutim, ipak postoji.

Jedan nametljivi talas uznemirava glatko more: neki gliser bane i prorji prolivajući naftu i poskakujući na svom ravnom stomaku. Veo od nafte, mesnih odsjaja koji se prelivaju, širi se po vodi; ona materijalna gustina koja nedostaje blistavilu sunca na može se dovesti u pitanje zbog ovog traga fizičkog čovekovog prisustva, koji je poprskao svoj trag odливom iz karburatora, ostacima sagorevanja, ost-

acima koji se ne mogu asimilovati mešajući i umnožavajući život i smrt oko sebe.

»Ovo je moj habitat«, misli Plomar, i nije to pitanje prihvatanja ili odbacivanja, jer samo ovde ja mogu da postojim«. Međutim, kada bi sudba života na zemlji bila već žigosana? Kada bi juriš prema smrti postao snažniji od bilo koje mogućnosti da se dostigne ili vrati unazad?

Voda se diže, ogromni usamljeni talas, sve dok ne udari u obalu; i tamo gde se činilo da postoje samo pesak, šljunak, alge i najsićušnije školjke, voda koja se povlači otkriva sada jedan skut plaže posut konzervama, ljuskama, prezervativima, mrtvim ribama, plastičnim bocama, polomljenim nanulama, iglama, umašćenim prućem.

Pošto ga je podigao talas koji je izazvao gliser, a oseka prevrnula, gospodin Palomar se oseća kao olupina među olupinama, leš izbačen na plažu – dubrište kontinenta – groblja. Ako se nijedno oko, osim onog staklastog, mrtvačkog, ne bi pojavilo na površini naše kugle, mač ne bi više nikada zablistao.

Kada se dobro razmisli, takva okolnost i nije nova: tokom miliona stoleća, sunčevi zraci prostirali su se po vodi, još mnogo pre nego što su postojale oči koje su mogle da ih upiju.

Gospodin Palomar roni; isplivava; evo mača! Jednoga dana neko oko beše izronilo iz mora i mač koji je već bio tamo i očekivao ga, mogao je najzad zadovoljno da se ispruži u svoj gipkosti svoga šiljatog vrha i blistave iskričavosti. Bili su stvoreni jedno za drugo, mač i oko; i možda ne učini rođenje oka da se rodi mač, već obratno, jer mač nije mogao

bez oka koje bi ga posmatralo na njegovom usponu.

Gospodin Palomar misli na svet bez sebe: onaj beskrajni svet pre svoga rođenja i onaj i te kako tamniji, nakon svoje smrti; trudi se da zamisli svet pre svojih očiju, pre svih očiju. Svet koji će sutra, zbog katastrofe ili polaganog propadanja, ostati slep. Šta se dešava (se desilo, će se desiti) ikada u takvom svetu?

Jedan zrak svetlosti tačno u određeno vreme polazi od sunca, odbija se o mirno more, svetluca dok voda podrhtava, i eto kako materija postaje primamljiva za svetlost, deli se na živa tkiva i odjednom jedno oko, mnoštvo očiju počinje da niče, nanovo niče...

Sada su već sve daske za jedrenje izvučene na obalu: takođe, i poslednji prozeblili kupač – po imenu Palomar – izlazi iz vode. Uverio se da će mač postojati i bez njega. Napokon se briše frotirom i odlazi kući.

S italijanskog prevela:
Mirjana Ognjanović

BELEŠKA O PISCU

Italo Kalvino, rođen 1923, svakako je najznačajniji italijanski pripovedač i jedan od najobzobljenijih kandidata za Nobelovu nagradu poslednjih godina. Objavio je više romana i zbirku priča, među kojima: *Staza sa paukovim gnezdom*, *Predvojni vikont*, *Baron na drvetu*, *Kosmokomične priče*, *Ako jedne zimske noći neki putnik i bezbroj prevoda*, nekoliko zbirki eseja i sabrane italijanske bajke. Pripovetka »Sunčani mač« preveđena je iz zbirke Palomar, koja je poslednjih meseci u Italiji na prvom mestu najčitanijih knjiga i doživela za to kratko vreme nekoliko izdanja.

